

*Др Љубомир Сјајић, редовни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду*

*Др Кајарина Ширбац, њуковник
Министарство одбране Републике Србије
Институт за студије југославенско исцртавање*

УЛОГА МЕЂУНАРОДНИХ ХУМАНИТАРНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА У ЗБИВАЊИМА НА ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ (СЛУЧАЈ СРБИЈА)¹

Сажетак: *Просјор Зајадној Балкана је у љериоду од 1992-2000. године ја и касније био љојришиће озбиљних оружаных сукоба у којима је дошло до знајној ујрожавања људских живојја али и друјих људских љрава цивилној сјановнишива. Анјажовање међународных хуманијарных орјанизација на овом љросјору је било знајно и са нешићо друјачијом улојом нећо шћћо је ћћо рецимо на афричком или неким друјим конјиненцијима. Период од десетјак рајних и још шћћоко љослерајных година њиховој анјажовања је сасвим довољан да се на мећодолошки исцраван начин љроучи улоја, љроблеми али и сјавови „корисника услуја“ ових орјанизација о деловању ових орјанизација и њиховој синхронизацији са државним сцрукцурима. Уочени су бројни љроблеми из љраксе рада хуманијарных орјанизација који се морају искорисцићи за унајрећивање њиховој рада у будућности. У овом раду су љриказани само неки делови ојсежној исцртаживања експерцске црује из Србије који ећзакјно говоре о наведеним љроблемима. Посебно су инцјересанцини љодаци о злоућојребама хуманијарне љомоћи као и љодаци који се разликују од оных који су љрезентиовани од сцране неких званичных међународных шћла и орјанизација.*

Кључне речи: *међународне хуманијарне орјанизације, избељлице, расељена лица, Зајадни Балкан, Србија.*

¹ Овај рад је настао као резултат рада на пројекту „Теоријски и љрактићни љроблеми сцварања и љримене љрава (ЕУ и Србија)“ чији носилац је Правни факултет у Новом Саду.

Увод

Иако се процењује да је могућност избијања глобалних ратова много мања, савремени свет је оптерећен бројним локалним и регионалним сукобима који су изузетно брутални и сурови. Последице таквих сукоба су масовно страдање цивилног становништва, велика материјална разарања, уништавање природне средине и основних услова за живот. Неопходност да целокупно друштво делује у спречавању кризних ситуација, а затим и у отклањању насталих последица наметнула је потребу за деловањем међународних хуманитарних организација, чији је основни задатак припремање и пружање помоћи угроженим земљама и цивилном становништву.

Основна улога хуманитарних организација огледа се у спречавању настајања појединих опасности, смањењу и олакшавању људских патњи, заштити живота и здравља људи и обезбеђење поштовања части и достојанства људских бића, спречавање појаве заразних болести и унапређење здравља и социјалне заштите, нарочито у време оружаног сукоба.

Искуства из деловања хуманитарних организација на простору Западног Балкана у периоду од 1992-2002. године указују на одређене, веома значајне недостатке у њиховом раду. Коректна и објективна научна перцепција проблема функционисања хуманитарних организација могла би да послужи као основа за значајно унапређење њиховог рада у будућности у погледу збрињавања цивилног становништва у кризним ситуацијама.

Основни проблем у деловању хуманитарних организација садржан је у чињеници да није развијен довољно поуздан метод за сагледавање и предвиђање будуће стварне слике ванредних ситуација са аспекта улоге хуманитарних организација. Сходно томе, посебан проблем је дефинисање најрелевантнијих фактора који могу да утичу на њихову улогу, обим и врсту помоћи коју пружају.

Полазећи од става да се у прошлости налазе бројни елементи садашњости и будућности, функционисање хуманитарних организација у кризним ситуацијама може да покаже, упркос чињеници да сваки нови рат и нове мирнодопске катастрофе демантују неке показатеље из претходних ратова и катастрофа, да неки елементи одређених правила и законитости попримају и обележја тенденције.

Може се уочити извештајан број методолошких проблема, који се огледају, пре свега, у оцени поузданости извора података. Већина података са терена које су третирали хуманитарне организације је била прилагођена војним потребама, тако да су у њима у мањем обиму узимани у обзир хуманитарни проблеми становништва.

У контексту изучавања проблема расељеног становништва и улоге хуманитарних организација одређени закључци су изведени на основу догађаја са простора Западног Балкана.

Са територије захваћене ратом и осталих територија Р. Хрватске расељено је око 500.000 људи - око 400.000 Срба и око 100.000 Хрвата. Расељени Срби су већином прешли у Србију док је њих око 100.000 расељено на територију с већинским српским становништвом у Хрватској. Црвени крст Републике Српске Крајине (РСК) преузео је бригу о расељеним лицима на територији РСК, као и дистрибуцију међународне хуманитарне помоћи на целој територији Републике Српске Крајине.

Тадашњу Савезну Републику Југославију, која је била већ значајно оптеретила капацитете због избеглица из република бивше СФРЈ, задесила је агресија НАТО-а 1999. године, а последица је била додатних око 200.000 интерно расељених лица са Косова и Метохије, као и разорена индустријска постројења и контаминирана животна средина. У таквом односу снага помоћ међународне заједнице била је једини начин да расељена лица опстану.

Полазне основе спроведеног истраживања су доступна сазнања и искуства из мирнодопске и ратне праксе и други документи и извештаји међународних организација и тела, као примарни извори. На основу наведеног, постављена су питања која, су у основи, чинила проблем истраживања:

1. Који се основни проблеми појављују у функционисању хуманитарних организација у збрињавању цивилног становништва у условима рата какав је био на простору Западног Балкана?

2. Да ли су испоштовани основни принципи на којима се заснива делатност хуманитарних организација?

3. Који су основни недостаци у раду у условима масовног егзодуса становништва са ратом захваћених простора?

Емпиријско истраживање

У Србији су регистроване три категорије лица која су напустиле територију на којој су живела због ратова на простору бивше Југославије. Овим истраживањем су обухваћене све три категорије: избеглице, ратом погођена лица и интерно расељена лица.

У протеклом периоду, извршена су три одвојена истраживања о стању избеглица, ратом погођених лица и интерно расељених лица на простору Западног Балкана. Прво истраживање радио је UNHCR у склопу пописа наведених категорија расељених лица које је обухватало неколико области збрињавања избеглица, ратом погођених и интерно расељених лица.

Друго истраживање радио је Црвени крст Србије у склопу усаглашавања ставова о улози хуманитарних организација.

Треће истраживање је урадила експертска група из Београда где су категорије избеглица и интерно расељених лица давале дијаметрално су-

протне одговоре од претходна два истраживања што тражи одређене одговоре и разјашњења како би се разрешиле одређене контроверзе, што је био и циљ овог истраживања.

Збрињавање избеглица и интерно расељених лица

У жељи да се проблеми избеглица и ИРЛ реше на адекватан начин, у Србији је у јулу 2001. године основана Радна група у оквиру Владе Србије која се бавила тим питањима. Ради трајнијег и потпунијег решавања укупних проблема избеглица и ИРЛ, на нивоу Владе Србије донесена је 30. маја 2002, *Национална стратегија за решавање проблема избеглица, интерних и интерно расељених лица*. Циљ стратегије је да се олакшају репатријација и локална интеграција избеглица. Национална стратегија је усвојена за трогодишњи период, закључно са 2004. годином. Буџет је процењен на око 678 милиона америчких долара, од којих је 183 милиона требало да обезбеди Влада Србије, 14,5 требало је да се обезбеди из интернационалних извора, а остатак – 480 милиона, требало је покрити донацијама из иностранства и кредитима из међународних финансијских институција.

Националном стратегијом је предвиђено оснивање Фонда за домаћинство, из којег би се финансирала изградња кућа за избеглице и зграда за категорију избеглица којима је потребна медицинска нега и који имају посебне социјалне потребе. Трајним решавањем смештаја избеглица омогућило би се, у већини случајева, затварање колективних центара који су до тада били привремено решење.

На попису, који је обављен 2001. године око 60% од 330.000 избеглица изјаснило се да жели да прими држављанство Србије и да се интегрише у локалну заједницу. Свега 20% лица је нашло посао и самостално се издржавало.

Према регистрацији избеглица које је обавио UNHCR, априла 2001. године, у Србији је регистрована 377.131 особа са избегличким статусом.

Табела бр. 1: Број избеглица према државама ранијег пребивалишта²

ДРЖАВА	БРОЈ	%
Босна и Херцеговина	133.853	35,49
Хрватска	242.624	64,33
Македонија	13	0,003
Словенија	641	0,17
УКУПНО	377.131	100,00

² *Refugee Registration in Serbia, March-April 2001, United Nations High Commissioner for Refugees, Commissioner for Refugees of the Republic of Serbia and European Community Humanitarian Office, Belgrade 2001.*

Већина избеглица и ИРЛ нашла је приватни смештај у Србији. Од укупног броја њих око 41.000 живело је заједно у колективним центрима или специјализованим институцијама. Колективни центри већином су настали претварањем хотела, летњих кампова, касарни или јавних зграда. Поред проблема са смештајем многи од тих избеглица имали су мултиплициране психолошке проблеме и недостатак мотивације за будућност, што је у вези с дуготрајним смештајем у неадекватним условима у колективним центрима.

Основне карактеристике избегличке популације

Основна слика избегличке популације може се сагледати презентовањем података до којих се дошло истраживањем неколико значајних и за ову тему карактеристичних области.

Етнички састав избеглица карактерише шароликост, међу којима је очигледна већина српске националности (90%), што с обзиром на природу сукоба не представља изненађење.

Табела бр. 2: Етнички састав избеглица³

	Босна и Херцеговина		Хрватска		Македонија		Словенија		УКУПНО	
	Број	%	Број	%	Број	%	Број	%	број	%
Срби	113.707	84,95	224.275	92,44	9	69,23	550	85,80	338.541	89,77
Хрвати	758	0,57	2.192	0,90	0	0,00	4	0,62	2.954	0,78
Словенци	29	0,02	52	0,02	0	0,00	10	1,56	91	0,02
Муслимани	1.613	1,21	178	0,07	0	0,00	1	0,16	1.792	0,48
Бошњаци	41	0,03	5	0,00	0	0,00	0	0,00	46	0,01
Црногорци	269	0,20	123	0,05	0	0,00	1	0,16	393	0,10
Без одговора	15.642	11,69	13.988	5,77	1	7,69	59	9,20	29.690	7,87
Остали	1.694	1,27	1.606	0,66	3	23,08	12	1,87	3.315	0,88
УКУПНО	133.853	100,00	242.624	100	13	100	641	100	377.131	100

Динамика доласка избеглица, била је условљена степеном заоштравања међунационалних односа и укупним погоршањем стања на ратом погођеним територијама.

³ Исто.

Табела бр. 3: Динамика доласка избеглица према годинама и регионима⁴

Година доласка у СРЈ	Босна и Херцеговина		Хрватска		Македонија		Словенија		Укупно	
	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
1991.	1.240	0,93	20.846	8,59	2	15,38	202	31,51	22.290	5,91
1992.	60.723	45,37	16.366	6,75	4	30,77	213	33,23	77.306	20,50
1993.	10.887	8,13	6.539	2,70	1	7,69	87	13,57	17.514	4,64
1994.	6.194	4,63	4.001	1,65	1	7,69	41	6,40	10.237	2,71
1995.	26.713	19,96	142.700	58,82	1	7,69	59	9,20	169.473	44,94
1996.	20.418	15,25	18.183	7,49	0	0,00	8	1,25	38.609	10,24
1997.	3.429	2,56	10.353	4,27	1	7,69	14	2,18	13.797	3,66
1998.	2.172	1,62	18.007	7,42	3	23,08	9	1,40	20.191	5,35
1999.	1.059	0,79	3.397	1,40	0	0,00	7	1,09	4.463	1,18
2000.	840	0,63	1.962	0,81	0	0,00	1	0,16	2.803	0,74
2001.	178	0,13	270	0,11	0	0,00	0	0,00	448	0,12
Укупно	133.853	100,00	242.624	100,00	13	100,00	641	100,00	377.131	100,00

Након 1998. године свега 2,04% избеглица дошло је у Србију. Највећи број избеглица из Босне и Херцеговине дошао је 1992. године, након почетка ратних дејстава, док је током 1993. и 1994. године тај број смањен. У пролеће и лето 1995. године, када је у Хрватској уследио оружани сукоб, више од 190.000 људи напустило је Републику Хрватску и делове Босне и Херцеговине које су заузеле хрватске снаге.

Посебна пажња у истраживању је усмерена према медицински осетљивим категоријама избеглица, којих је било око 63.128 или 17%.

⁴ Исто.

Табела бр. 4: Медицински осетљиве категорије избеглица по типу смештаја⁵

МЕДИЦИНСКИ СТАТУС		СМЕШТАЈ						
		КОЛЕКТИВНИ ЦЕНТРИ	СПЕЦИЈАЛНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ	ИЗНАЈМЉЕНИ СТАН	КОД ПОРОДИЦЕ ИЛИ ПРИЈАТЕЉА	ВЛАСТИ СМЕШТАЈ	ОСТАЛИ	УКУПНО
Екстремно осетљиви	број	228	123	638	581	303	44	1.917
	%	11,89	6,42	33,28	30,31	15,81	2,30	100,00
Инвалиди	број	926	109	3.402	2.587	1.554	310	8.888
	%	10,42	1,23	38,28	29,11	17,48	3,49	100,00
Хронична обољења	број	3.832	489	18.932	16.044	7.573	1.422	48.292
	%	7,94	1,01	39,20	33,22	15,68	2,94	100,00
Ментално хендикепирани	број	221	195	416	409	201	50	1.492
	%	14,81	13,07	27,88	27,41	13,47	3,35	100,00
Зависни од неге и помоћи	број	178	138	467	466	159	27	1.435
	%	12,40	9,62	32,54	32,47	11,08	1,88	100,00
Слепи	број	85	13	137	133	53	15	436
	%	19,50	2,98	31,42	30,50	12,16	3,44	100,00
Глуви	број	91	18	209	221	102	27	668
	%	13,62	2,69	31,29	33,08	15,27	4,04	100,00
Укупно	број	5.561	1.085	24.201	20.441	9.945	1.895	63.128
	%	8,81	1,72	38,34	32,38	15,75	3,00	100,00

Из табеле се види да је проценат медицински осетљивих избеглица био много већи у колективним центрима него у осталим категоријама смештаја.

Колективни центри су, такође, имали већи проценат инвалида од осталих типова смештаја и такође већи број ментално хендикепираних, зависних од неге и помоћи и избеглица са више обољења.

Као социјално осетљиве категорије избеглица представљају лица која захтевају туђу негу и помоћ, као и бригу друштва. Истраживањем су обухваћена: деца без родитеља, деца са једним родитељем, родитељи самци, старије особе без неге старије од 60 година.

⁵ Исто.

Већина од категорије социјално угрожених избеглица (53,96%) јесу старије особе без неге и помоћи, затим деца са једним родитељем (24,36%) и родитељи самци (18,89%) и то већином мајке. Мали проценат, али веома осетљиве категорије су деца без једног родитеља и сирочад.

У оквиру испитане популације било је 19.991 (5,30%) лица. Од тога је 12.456 (3,30%) жена и 7.535 (2%) мушкараца. Највећи број су старије особе без неге и помоћи, међу којима су доминантне жене. Ситуација са смештајем слична је као и код медицински осетљивих категорија, од којих је 10,89% у колективним центрима.

Табела бр. 5: Тип смештаја социјално осетљивих категорија⁶

Садашњи смештај	Категорије лица која захтевају социјалну бригу								Укупно	
	деца без родитеља		деца са једним родитељем		самохране родитељ		стара лица без неге (60 и више година)		број	%
	број	%	број	%	број	%	број	%		
Колективни центри	41	1,76	552	23,63	406	17,38	1.337	57,23	2.336	100,0
Специјалне институције	18	5,26	27	7,89	18	5,26	279	81,58	342	100,0
Изнајмљен и станови	151	1,93	2.161	27,57	1.862	23,76	3.664	46,75	7.838	100,0
Код породице или пријатеља	281	4,66	1.359	22,55	955	15,85	3.432	56,94	6.027	100,0
Властити смештај	45	1,59	561	19,85	419	14,83	1.801	63,73	2.826	100,0
Друго	21	3,38	210	33,76	116	18,65	275	44,21	622	100,0
Укупно	557	2,79	4.870	24,36	3.776	18,89	10.788	53,96	19.991	100,0

Занимљиво је да је свега 10,89% социјално осетљивих категорија избеглица смештено у колективне центре што је знатно олакшало задатак и оптерећеност хуманитарних организација.

⁶ Исто.

Интерно расељена лица

Интерно расељена лица су „лица или групе лица која су принуђена да напусте своје домове или места становања изненада или неочекивано услед оружаног сукоба, унутрашњих сукоба, систематских кршења људских права или елементарних непогода и несрећа које је изазвао човек и који нису прешли међународно признату границу државе.“⁷

Последице унутрашњег расељавања су вишеструке и лица која су погођена тиме могу да буду лишена потреба које су им неопходне за преживљавање. Губитак дома, радног места и сигурности личности, претња животу и слободи, недостатак хране, губитак одговарајуће здравствене заштите и могућности за образовање само су неке од тешких и тренутних последица таквог расељавања. Већина интерно расељених лица напустила је своје домове због масовног и грубог кршења људских права, односно због угрожености њиховог живота и опстанка. Међутим, бекство из места сталног становања, поред осталог, чини интерно расељена лица посебно изложеним даљим делима насиља, насилним нестанцима и нападима на њихово лично достојанство, укључујући сексуално злостављање и силовање. Владе држава које на својим територијама имају интерно расељена лица првенствено су дужне да о њима брину и да им пруже заштиту.⁸

Значајна је чињеница да интерно расељена лица имају сва људска права и слободе које су уживала и док су била у својим сталним местима боравка, унутар сопствене земље. Међутим, интерно расељена лица су бегунци у сопственој земљи којима се, веома често, не признају и не штите основна права и интереси.

У Србији се након НАТО агресије 1999. године и распореда снага УН, према регистрацији UNHCR-а налази 187.129 лица која су напустила Косово и Метохију.

Према међународним критеријумима, та лица нису избеглице, већ интерно расељена лица. Они су држављани Србије и расељени су у оквиру земље. Проблеми интерно расељених лица, као и код избегличке популације, могу се сагледати кроз неколико индикатора.

Престанком ратних дејстава почело је нагло расељавање и напуштање територије Косова и Метохије и одлазак у друге делове Србије. Национална структура интерно расељених лица је прилично хомогено заступљена. Косово и Метохију напустило је 86% Срба, затим 11% Рома и око 3% осталих.

⁷ То је радна верзија дефиниције специјалног известиоца за интерно расељена лица из 1995. године, са симпозијума у Женеви, пошто до тада нису постојали посебни међународни прописи који су се односили на то питање.

⁸ Штрбац, К.: *Хуманиитарне организације у збрињавању цивилног становништва у ванредним ситуацијама*, ВИЗ, Београд, 2008.

Табела бр. 6: Интерно расељена лица према националности⁹

Етничка припадност									
Пол	Укупно	СРБИ	ЦРНОГОРЦИ	МУСЛИМАНИ	РОМИ	АЛБАНЦИ	ЕГИПЋАНИ	БЕЗОДГОВОРА	ОСТАЛИ
Збир	187.129	141.396	7.748	4.265	19551	305	605	9.646	3.613
Мушкарци	92.809	70.171	3.923	2.069	9.798	162	306	4.710	1.670
Жене	94.320	71.225	3.825	2.196	9.753	143	299	4.936	1.943

Од укупног броја интерно расељених лица свега 6,9% смештено је у колективне центре, највећи број је изнајмио стан – 40,6%, код рођака и пријатеља смештено их је 39,8%, сопствени смештај има 7,6% и у осталим типовима смештаја је 4,9% тих лица.

Према спроведеном истраживању, 13% од свих интерно расељених лица има озбиљне медицинске проблеме, а од тог броја више од 70% су лица којима је потребна стална медицинска нега и помоћ. Регистрована обољења су најизраженија код старијих особа. Осим већ познатих проблема, као што је и иначе тешко стање интерно расељених лица, велики терет за заједницу су та лица којима је требало барем привремено решити смештај и обезбедити негу.

Ставови о хуманитарним организацијама

У земљи која је прошла кроз веома болну дезинтеграцију, која је била више или мање, укључена у све ратове који су се збивали на овим просторима, која је била под најстрожим санкцијама и која је била бомбардована, у којој су сразмерно опадању општег стандарда, расли криминал и корупција, хуманитарна помоћ је свима деловала значајно, а многим је била једини начин да се изборе са свакодневним проблемима везаним за преживљавање. Посматрано са становишта угрожених и с обзиром на све наведено, активност Црвеног крста не само да је била примећена него је доживљавана и као изузетно позитивна. Међутим, активности Црвеног крста усмерене су, пре свега, ка решавању свакодневних проблема угрожених категорија становништва, тако да се у јавности о њему знало само онолико колико је било важно за конкретну акцију. У ситуацијама када постоји општа криза, таква позиција се лако може оправдати, али потребе за хуманитарним активностима остају дугорочно. Са смањењем интензитета хума-

⁹ *Registration of internally displaced persons from Kosovo and Metohija*, UNHCR and Commissioner for Refugees of the Republic of Serbia, 2001. Belgrade.

нитарних катастрофа у окружењу биле су неопходне измене у методима и моделима рада Црвеног крста на прикупљању помоћи и њеној дистрибуцији што се реално није догодило у оптималној мери.

Основни налази

Резултати заинтересованости за рад и активности хуманитарних организација показују очекивану разлику у заинтересованости између избеглица и интерно расељених лица и осталог становништва. Општа популација је исказала заинтересованост у 25,9% случајева, док је тај проценат код избеглица и интерно расељених лица знатно већи, и износи 60,3%.

Табела бр. 7: Место Црвеног крста (ЦК) унутар хуманитарних организација

Назив организације	Популација %	Избеглице и ИРЛ
Црвени крст Србије	49,3	62,2
Породица, пријатељи, комшије	17,5	0,0
Црвени крст државне заједнице	2,7	2,0
Црква	2,7	2,7
UNHCR	0,7	3,1
Међународни комитет Црвеног крста	0,3	0,6
Међународна федерација Црвеног крста	0,1	0,8
Не зна	9,6	0,0

У случају да им је потребна хуманитарна помоћ, већина испитаника је изјавила да би се обратила Црвеном крсту, али не наводи детаље о седишту организације (49,3% опште популације и 62,2% избеглица и ИРЛ)

Генерално, у свести испитаника, од свих хуманитарних организација, најприсутнији је Црвени крст (94,7% у општој популацији и 92,4% код избеглица и ИРЛ). Том резултату треба додати и проценат Међународног комитета Црвеног крста (23,0% опште популације и 28,7% избеглица) и Међународне федерације Црвеног крста (8,8% опште популације и 20,2% избеглица и ИРЛ).

- UNHCR, UNICEF и Српску православну цркву наводи између 40% и 50% испитаника.

- Коло српских сестара (36,4% опште популације и 30,0% избеглица и ИРЛ) и Каритас (33,1% избеглица и 18,3% опште популације) такође заузимају значајно место у свести испитаника.

- Према одговорима испитаника, значајније место имају и Лекари без граница (22,2% опште популације и 24,0% избеглица и ИРЛ) као и Светска здравствена организација (12,7% опште популације и 15,3% избеглица ИРЛ).

- Наведене резултате потврђују одговори на питање с подсећањем, при чему је евидентан скок UNHCR-а (84,6% опште популације и 91,1% избеглица и ИРЛ).

Контакте са неком од хуманитарних организација имало је 29,5% домаћинстава из опште популације и 86,6% избегличких домаћинстава.

Међутим, исто тако према наводима испитаника, преко 60% њих сматра да постоји злоупотреба хуманитарне помоћи Црвеног крста.

Основни вид злоупотребе помоћи Црвеног крста, према мишљењу испитаника, јесте препродаја помоћи (43,8% опште популације и 58,0% избеглица и ИРЛ).

Табела бр. 8: Видови злоупотребе помоћи¹⁰

Облици злоупотребе помоћи Црвеног крста	Популација %	Избеглице и ИРЛ %
Препродаја помоћи, без замерања	43,8	58,0
Неадекватна расподела помоћи	29,5	19,8
Злоупотреба статуса корисника	18,2	16,8
Корупција	2,7	4,5
Не зна	13,4	10,9

Продају добара хуманитарне помоћи испитаници наводе без замерки, јер сматрају да су принуђени да препродају помоћ. Неадекватну расподелу помоћи наглашава 29,5% испитаника из опште популације и 19,8% избеглица и ИРЛ. У постојање злоупотребе статуса корисника (који то заправо нису) верује 18,2% опште популације и 16,8% избеглица и ИРЛ.

Закључак

Већ је наведено да су у истраживању популацију чинили избеглице и интерно расељена лица са територије Републике Хрватске, Републике Босне и Херцеговине и Косова и Метохије. Према идејној скици пројекта

¹⁰ Исто.

истраживања, узорак је био планиран, тзв. контролисани узорак, биран по принципу случајности. Сви параметри узорка су били стратификовани, а узорак је састављен од појединих делова који су случајно изабрани. Стратуми у узорку представљају избеглице и интерно расељена лица са територије Републике Хрватске, Републике Босне и Херцеговине и Косова и Метохије.

С обзиром на огроман број избеглица и расељених лица према истраживањима УНХСР-а и Црвеног крста Србије који су били обухваћени истраживањем, а и на проблеме који су пратила ово истраживање, одређен је број од сто избеглица одабраних насумце из избегличког насеља у близини Београда и међу избеглицама које живе у Београду у властитом смештају или као подстанари. Ипак, може се закључити да се дошло до ваљаних резултата због независности испитаника приликом давања одговора.

Проведеним истраживањем наметнуло се неколико комплексних проблема, својствених свим врстама ванредних ситуација, које треба решавати у збрињавању угроженог цивилног становништва.

Оправданост истраживања и постављање хипотеза потврђују добијени резултати истраживања који могу значајно допринети ефикаснијем деловању хуманитарних организација у будућности.

Резултати истраживања показују да од избегличке и расељеничке популације 67% чине избеглице из Хрватске, од којих је већина у Србију стигла током 1995. године, док је 33% интерно расељених лица са простора Косова и Метохије стигла током 1999. године.

Битна разлика између ове две категорије лица је начин стицања статуса избеглице и интерно расељених лица. Док су избеглице из својих ранијих пребивалишта силом протерана у другу државу у току борбених дејстава, дотле су расељена лица својевољно напустила своја места пребивалишта током војне интервенције. За обе категорије лица заједничко је да су напустила своја ранија пребивалишта у страху од физичког и психичког уништења, односно спашавања голих живота.

Са хуманитарног аспекта добијени резултати показују да су им заједнички проблеми, потребе и жеље. Чињеница да су интерно расељена лица држављани Србије није утицала на решавање њиховог статуса.

Упоређивањем резултата истраживања аутора и Црвеног крста, око 50% избеглица, интерно расељених лица и опште популације, сматра трговину и корупцију, као сталну и уједначену активност и као најчешћи облик злоупотребе, у коме учествују и саме избеглице и расељена лица, пре свега из разлога материјалне природе, али и припадници хуманитарних организација на неки начин.

Према резултатима истраживања неадекватну расподелу хуманитарне помоћи, око једне трећине избеглица, расељених лица и опште популације

сматра као облик злоупотребе. Међутим, према показатељима истраживања аутора, сумња у објективност расподеле хуманитарне помоћи је у порасту, тако да се број избеглица и интерно расељених лица, који неадекватну расподелу виде као извор злоупотребе, попео на 45%. Раст неповерења према ваљаности расподеле хуманитарне помоћи, у односу на смањење поверења у злоупотребу статуса корисника помоћи (са 16% на 6%), углавном је израз поверења и квалитетнијег односа испитивача и испитаника, те су испитаници искреније давали одговоре.

Резултати истраживања из области хуманитарне помоћи, а посебно феномена злоупотребе, значајан је показатељ кршења основних принципа Црвеног крста и слабости рада хуманитарних организација. Истовремено, указују и на правце осавремењивања хуманитарне делатности.

Резултати истраживања UNHCR-а и аутора рада показују битне разлике у изражавању жеља избеглица и расељених лица у вези са начином трајног решавања свог статуса, која су последица промене стања у типу смештаја насталих између та два истраживања.

Према показатељима истраживања 44% избеглица и расељених лица изразило је жељу за интеграцијом у Србији, односно за своје стално место пребивалишта изабрало је Србију, што је за једну трећину мање у односу на прво истраживање. Један број избеглица и интерно расељених лица је у међувремену решио свој статус, било интеграцијом, репатријацијом или исељењем у треће земље, те се то може сматрати разлогом за разлику у одговорима испитаника. На овај начин решавања свог статуса највише су се определиле избеглице и расељена лица са властитим смештајем, подстанари и корисници колективних центара.

За репатријацију у ранија места пребивалишта определило се око 10% испитаника, међу којима су најбројнији са Косова и Метохије и они који су смештени код рођака или пријатеља, а најмање оних са властитим смештајем.

Резултати истраживања показују да је, такође, 10% избеглица и расељених лица трајно решење свог статуса видело у исељавању у треће земље, и то углавном млађе категорије испитаника, као и они који већ имају рођаке у тим земљама.

Несклад између све већих потреба у збрињавању угроженог цивилног становништва и недовољне ефикасности у отклањању последица ванредних ситуација, може да се анализира са економског, нормативно-правног, социјално-образовног и политичког становишта. Значај истраживања тих проблема је вишеструк, јер може да допринесе објективнијој улози хуманитарних организација у збрињавању цивилног становништва у ванредним ситуацијама.

С тим у вези, током истраживања су утврђени и операционализовани следећи проблеми:

- недостатак дефинисаних начина за решавање проблема смештаја, исхране, здравствене заштите и решавања статуса, као и обезбеђења хуманитарне помоћи на основу искустава хуманитарних организација у збрињавању угроженог цивилног становништва у кризним ситуацијама из ранијег периода;

- недовољна ефикасност хуманитарних организација у обављању основне улоге у збрињавању цивилног становништва у кризним ситуацијама;

- непотпуност правне регулативе и инертност институционалног фактора у збрињавању угроженог становништва и отклањању последица кризних ситуација;

- обим и динамика достављања и злоупотреба хуманитарне помоћи.

*Ljubomir Stajić, Ph.D., Full Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad*

*Katarina Štrbac, Ph.D., Colonel
Republic of Serbia, Ministry of Defence
Institute for Strategic Research*

The Role of International Humanitarian Organizations of the Western Balkans (Serbia Case)

Abstract: *The Western Balkans in the period from 1992 to 2000 and later was the site of serious armed conflicts in which there was a significant threat to human life and other human rights of the civilian population. The deployment of international humanitarian organizations in this area was significant and with somewhat different role than the example of the African continent or elsewhere. Period of the ten war years as many post-war years of their engagement was quite enough for methodologically correct examination of their role, problems and attitudes of the "beneficiaries" of these organizations on the activities of these organizations and their synchronization with the government. Numerous problems were noted from the practice of humanitarian organizations that are potentially usefull for improvements in the future. In this paper we present only some parts of the expert group from Serbia extensive research who exactly talking about these problems. Particularly interesting are the data on the abuse of humanitarian aid as well as data that are different from those presented by some official international organizations.*

Key words: *international humanitarian organizations, refugees, displaced persons, the Western Balkans, Serbia.*